

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף פז

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

מה הצד שבשכר פועל יהיה ריבית או לא?

שכר את הפועל לעבודה עתידית, והקדים לו שכר עבודה, ובעבור הקדמת המעות, עובד הפועל אף בימים שמחיר העבודה יקר יותר, אסור משום שמחזי כריבית. אולם אם כבר התחיל לעבוד מותר להפחית מהשכר מחמת תשלום מראש. מה שורש ההבדל. נקדים מעט ונחזור על יסודות שלמדנו בפרק איזהו נשך ב"מ.

בשורש איסור ריבית מבואר בדברי הגמ' בתחילת איזהו נשך (ס, ב), שעיקר ריבית מהתורה זה בדרך הלוואה, אם נעשה בדרך מקח וממכר אסור רק מדרבנן. וביאר רש"י ("דה לרביית דאורייתא) דאורייתא דרך הלוואה משמע כדכתיב "מרב הונו בנשך ותרביית" (משלי כח, ח). (עי' ברבנו פרץ שתמה על דברי רש"י מה מקורו)

בריטב"א תמה על הגירסא שהייתה לפניו ברש"י "מלוה הונו", וביאר ממה שאמרה תורה "את כספך לא תתן לו בנשך" הגדרת האיסור בריבית שיהיה נשך ברור משעת הלוואה כמו שאמרה תורה "לא תשימון עליו נשך", ובריבית דרך הלוואה נעשה הלווה נשך בדבר ברור משעה ראשונה, משא"כ בדרך מקח וממכר ולכן אין אסור מהתורה כי אם מדרבנן.

וצריך להשכיל מדוע בדרך מקח לא ברור שהוא נשך משעה ראשונה. ובנתיבות שלום במבוא (אות סב, ב; ואת סה) למד ע"פ דרכו של התשב"ץ (ח"א סה) שהרי אפשר ויוזלו הפירות א"כ אין כאן נשך ברור.

קרוב לדברי התשב"ץ ביאר הפנ"י את שיטת רש"י שלמד מהפסוק "מרב הונו", שרק בדרך הלוואה ברור למלווה שיתרבה הונו כאשר מלווה בריבית, אולם בדרך מקח אפשר ויוזלו הפירות וכד', א"כ אין הדבר פשוט שיתרבה הונו.

המהר"ם ביאר בדברי רש"י שלמד כן מדקדוק הפסוק "מרב הונו" ו"הונו" לשון של ריבוי בכסף ודבר זה שייך רק בהלוואה ולא בדרך מקח.

בחכמת אדם (כלל קלא, ג) נקט שמן התורה איסור ריבית רק דרך הלוואה כמו שאמרה תורה "אם כסף תלוה את עמי", להדיא שרק בדרך הלוואה, אך חכמים עשו סייג ואסרו כל "אגר נטר" כאשר מתרבה ממנו בין בדרך הלוואה ובין בדרך מקח.

ביאר בגידולי תרומה (שער מו ח"ב ט) שאין ריבית מן התורה בדרך מקח כיון שתולים שכל הסכום הוא בתמורת המקח ולא בתורת ריבית.

במבי"ט ("ח"א טז) ביאר שהגדרת איסור ריבית זה בדבר הניכר לעין כל שלוה ק' ע"מ לפרוע קכ' אולם כאשר עסקינן שמקבל פירות בצורה של מקח לא ברור לעין כל שיש כאן ריבית ובכך לא אסרה תורה. (אמנם בב"י קסו, הביא משו"ת הרשב"א שנראה שפליג על דברי המבי"ט שכתב שאם הלווה לחבירו ק' ע"מ שיתן לו דיוך בהשכרה פחות משווי יש כאן ריבית קצוה, וזלא כהמבי"ט שמבואר שבכה"ג זה מוגדר כדרך מקח שאין ניכר להלכ, אא"כ נעמיד את דברי הרשב"א באוקימתא שידוע בודאות סכום שכירות הבית וכאשר מבקש הפחתה בסכום ה"ז ריבית קצוה. ולהדיא מבואר בראשונים לדף מו, ב שבאופן שמקבל תמורת כספו פירות היו דרך מקח ולא ריבית המתורה.)

בדברי הגמ' ("ב"מ טו) מבואר ששאיסור ריבית כולל בתוכו להשכיר מעות, אולם אין שום איסור להשכיר חפץ לשימוש, והביאה הגמ' ב' חילוקים בין כלי למעות, א. חוזר בעין. ב. יש בו פחת. ובראשונים נחלקו האם להיתר השכרת כלים צריך את שני התנאים או לא. עי' רש"י ותוס' ועוד.

אולם בכלל טעון הבנה, בכל הנושא של איסור ריבית, מה שורש האיסור, מדוע אסור להשכיר מעות כמו שמותר להשכיר כלים. מה ההבדל. כאמור הגמ' מחלקת שבהשכרה החפץ חוזר בעין, אך בהלוואה המעות הם להוצאה, ומשיב מעות אחרים. ומה בכך, מדוע שזה יהווה סיבה לאיסור, מדוע אסור ליטול שכר על השימוש בכסף, כמו שנוטל שכר על שימוש בכלים.

יסוד החילוק כפי שביאר בנתיבות שלום (מבוא עמ' לה) יש לחלק בין המעות שמקבל המשכיר בעבור "שכירות הכלי", למעות שיקבל המלווה בעבור "השכרת המעות", בשכירות כלי, אנו רואים את דמי השכירות כתשלום על אכילת פירות של הבית או של החפץ המושכר, וכשם שאדם משלם עבור פירות האילן של חבירו כן הוא משלם על קבלת ההנאה והשימוש בכלים של חבירו, השימושים של החפץ הם תולדותיו של החפץ והם מכלל ממונו של המשכיר. כלומר, כשם שמותר לרכוש כלי ולהשתמש בו, כך הענין בשכירות, רק לתקופה יותר קצרה.

אך לגבי הלוואה אין הרווחים דוגנים כפירות של המעות שהרי מלוה להוצאה ניתנה, לאחר הלוואה המעות שייכים ללוה, וע"י פעולותיו במעות יש לו מהם רווחים וכד'. כל מה שיתן למלווה בעבור הכסף, אף שנקרא לזה "שכירות מעות", אין זה כסף על המעות והשימוש בהם, אלא שכר על ההעדר האפשרות של המלווה לעשות רווחים מאותם מעות בעצמו. זה מוגדר כ"אגר נטר" שאסרה תורה.

כאשר שכר אדם פועל ועדיין לא התחיל בעבודה, עתה מלווה בעל הבית לפועל

כסף, הפועל ישיב את הכסף, לא ע"י ממון ממשי, אלא ע"י שווה כסף והוא העבודה. יש כאן רק מחזי כריבית, לפי הגדרות שעלו עד עתה, אין כאן חלף כסף תמורת יותר כסף, אין כאן דרך הלוואה כצורתה, אין כאן נידון של שמא יוקר ויוזל, זה לא סאה בסאה, רק יש כאן חשש של מחזי כריבית באופן שעדיין לא התחיל בעבודה, זה נראה שקיבל מעות בהלוואה ועתה בא להשיב אותם בשכר נמוך יותר, אמנם לא אסור מצד הדין אלא מחמת חומרה כדברי הרשב"ם (פז, ד"ה רישא), ואם כבר עובד זה מוגדר כתשלום על העבודה ואין כאן הלוואה.

נושא: מתי קונה הלוקח. טפטוף לטובת הלוקח.

אמרו רב ושמואל, אמר "כור בשלושים אני מוכר לך", יכול לחזור אפילו בסאה האחרונה, ואם אמר "כור בשלושים סאה בסלע אני מוכר", קנה כל סאה בסלע. **שואלת הגמ'**, והרי לעיל בברייתא של ד' מידות למדנו, אם היה הכלי של אחד מהם, כל מה שכנס לכלי זכה, ואף באופן שאמר כור וכו'. **מבארת הגמ'**, שאמר לו "היו בשנים עשר סלעים, לוג בסלע אני מוכר", והיה בכלי סימונים לכל מידה ומידה.

למדנו בברייתא, שכר את הפועל לעבודה עתידית, והקדים לו שכר עבודה, ובעבור הקדמת המעות, עובד הפועל אף בימים שמחיר העבודה יקר יותר, אסור משום שמחזי כריבית. אולם **אם כבר התחיל לעבוד** מותר להפחית מהשכר מחמת תשלום מראש. **שואלת הגמ'**, אם בדברי רב ושמואל קונה הלוקח כל כור, א"כ אף בשכירות יש לראות כל יום עבודה, כעומד בפני עצמו, **ומדוע התייר** באופן שכבר התחיל לעבוד, הרי יש כאן הלוואה של בעל הבית לפועל, והפועל משיב לו בעבודה יותר יקרה. **אמר רבא**, אין כאן איסור שהרי מותר לפועל לעשות הנחה לבעל הבית. **אולם בברייתא** באופן שלא התחיל לעבוד נראה כריבית, **אולם באופן** שכבר התחיל לעבוד לא נראה כריבית.

התבאר במשנה שאם תלש פשתן מהמחומר לקרקע, קנה. **מבארת רב ששת**, שמדובר שאמר לו לך יפה לך קרקע כל שהיא לקנות את הפשתן, ומועיל לקנות את הפשתן למרות שלא קנה את הקרקע.

מכר יין או שמן, כל עוד כלי המדידה לא התמלא שייך למוכר, ויכולים לחזור בהם. לאחר שהתמלא שייך לקונה. נפק"מ לגבי הוקר והוזל (עי' תוס' שלא דווקא אלא הדרך שחוזרים מחמת סיבה ולא בסתם). **והעמיד רבי אלעא** שהמדידה אינה שייכת לשניהם אלא למתווך, אולם המתווך אינו כאו אלא רק משתמשים בכלי שלו. **אם היה מתווך ביניהם**, וכלי המדידה שייך לו, ונשברה הכלי, הנזקים של המתווך. חייב המוכר לטפטף עוד ג' טיפות מדופי החבית למוכר, **אם אח"כ הטה** את החבית ונשאר עוד יין או שמן, הרי זה של המוכר שהלוקח כבר התייאש. **לדעת רבנן**, חנוני אינו חייב בטפטוף הטיפות הנ"ל. **לדעת רבי יהודה**, הפטור של חנוני זה רק בער"ש (כך מסקנת הגמ').

שעלה ר"א לארץ ישראל פגש את זעירי, ושאל אותו האם יש תנא שרב שנה לו את ההלכות של מידות הנשנות בחשנה, אמר לו זעירי, רב יצחק בר אבדימי, **שאל ר"א**, למדנו בהלכות תרומה, מי ששפך תרומה מנד לכד, צריך לטפטף ג' טיפות משולי הכלי, ואם הטה את החבית ונשאר בסוף עוד שמן, שייך לתרומה, א"כ מדוע כאן שייך למוכר. **אמר לו רבי יצחק ביאר רבי אבהו** משום שהבעלים התייאשו.

שלח ילד קטן לרכוש שמן בשווי איסור, ונתן לו אביו מטבע פודיון שיש בו ג' איסורים. מדד המוכר שמן בשווי איסור, ונתן לילד עודף איסור, **בדרך** שבר הילד את הצלוחית של השמן, ואיבד את איסור העודף, **לדעת רבנן** אחריות על החנוני וחייב לשלם, **לדעת רבי יהודה** על מנת כן שאל האב ופטור. **מודים חכמים** באופן שהחנוני לא לקח מהילד את הצלוחית, אלא יצק לתוך הצלוחית שהיתה בידו של הילד, שפטור על הצלוחית אולם השמן והעודף חייב החנוני.

מבארת הגמ', שלגבי השמן והעודף נתלקו רבנן ורבי יהודה, האם כוונת האב הייתה להודיע למוכר שצריך הוא שמן, או התכוון לעשות בה ליתר. **אולם שואלת הגמ'** הצלוחית שלשה האב ביד בנו הקטן זה מוגדר ל"אבדה מדעת" ומדוע יתחייב החנוני, **מבאר רב הושעיא**, מדובר שהאב מוכר צלוחיות ונטל החנוני לבדוק האם הצלוחית איכותית, והיות והחזיר החנוני לאחר הבדיקה התייבב אחריות **כדברי שמואל** שאמר הנוטל כלי מהאומן על מנת לבקרו ונאנס בידו חייב, עד שיחזיר לבעלים וכאן שהחזיר הנוטל נשארה האחריות על החנוני.

שואלת הגמ', נמצא שדברי שמואל תלויים במחלוקת רבנן ורבי יהודה שהשנה. **אלא אמרו רבה ורב יוסף**, מדובר שהחנוני מוכר צלוחיות, והחנוני נתן משלו צלוחית עם שמן לילד, ואף בה **נתלקו** האם האב עשה את הילד שליח או רק שידוע לחנוני שרוצה שמן. **שואלת הגמ'**, שהרי בסיפא מבואר שהצלוחית ביד הילד ובכה"ג מודים רבנן. **אלא ביארו אביו בר אבין ורב חנינא בר אבין**, מדובר בצלוחית המיועדת למדידה, והחנוני לקח את הצלוחית למדוד בה שמן, **וכדינו של רבה** שאם זקן ואינה לפי כבודו נגע באבידה כבר זכה בה לגבי השבט, אף כאן התייבב החנוני.

שואלת הגמ' שכל דינו של רבה זה דווקא בעבלי חיים. **אלא אמר רבא אני וארי שבחבורה ביצרנו את המשנה**, נטל החנוני את הצלוחית כדי למדוד בה לקונים אחרים, והוא שלא מדעת **ונחלקו** רבי יהודה ורבנן האם הוא שואל או גזלן.